

# סְפָרִים

## כְּאוֹר יְהוָה\*

דורות יבואו, שקרקע עולם יחדל לנוש תחת הנליהם ושדברי ימיהם ישובו ויגלגלו נלים שאננים בערוצי קבע, יחלו מבט של רחמים ושל חרדת-כבוד כאחד בדורנו זה, הנושא על כתפו האחת את אסון העולם ועל כתפו השניה את פדות העולם. שקיעות וזריחות נושקות בגורלו של דור זה ומשול הוא להאי מעיא שידע היכי דשמיא וארעא נשקי אהרדי. יוצרים מעמיקי חקר עוד יתרו ארוכות על כבשונו של דור-מעיא זה. מי שב כל הנכתב בימינו אינו אולי אלא גרסד המעלות ליצירת-תמצית העתידה עוד לבוא. לסוג הספרים הנדוים שלב, המכנים את היצירה הלזו יחשב גם ספרו של י. יערי „באיר יהל“, היא מגלת חייו של יוסף לנדא.

לפנינו כאן אחד הדור, „החייל האלמוני“ שלו. נראהו נא פנים. מי ומי הוא בעצם; בוך אחרית או בראשית או אולי אינו אלא ברמעבר? מגילת החיים שלפנינו ננתת ידים לבריות. סימניו, והנה במפתיע נווכח לדעת, כי לאמתו של דבר אינו לפי טבע בריתו אלא סחם בג. שתעודתו לא לסיים ולא להתחיל כי אם להמשיך. כשלעצמו לא ידע קרעי נפש ולבטי רוח, לא נשא בתוכו דמדומי אלים, לא עסק בשבירת כלים ובנפוש לחות, הורתו ולידתו היו במול של הז מן המוכן, הקו הפנימי שלו. למבית אביו בעיירה הגליציאית דרך קלנסי הקווקים, טובחי טבח בישראל, ועד לשחת הגליל וכפר השילות המסתופה בצלה של ירושלים, קו מישרין הוא ללא שבר וללא כפר, אילולא שטף המאורעות מן החיז עשוי היה להיות בדבלייביוגרפיה כל עיקר. אולם יום אחד, יום כניסת הקווקים לעירתם, כשהוא, קטן מישראל שטרם נכנס למצוות, מוריד את סבו ועוד ארבעה יהודים מן התליה ועוסק בהבאתם לקבורה. — יום זה עוקרו מן הילדות ועוקרו מן המצוי. מכאן ואילך עובר ערוץ חייו בתוך החתר הגדול של הזמן ואחר-דמיני רבים זה נעשה לבעל ביוגרפיה גדולה, העמוסה מלוא הסאה מכל התעוועים ומכל התעצומות שהיו מנת חלקו של הדור. מגילת חייו אוצלת עתה את השנב השרני של דורנו, אשר קם רסוק אברים ומתבוסס בדמו מתחת נגליה של ההיסטוריה המשתוללת ושטוף שצף אחו ברסנה והרצה למחוזי חפץ חדשים, הממשיך המובהק נטרד לאנסו מפסי ההמשך ואבד דרך, אך סופו שגילה ארץ חדשה ושמים חדשים.

זו דמותו לא רק של בעל הרשומות נופו, יוסף לנדא, המשרה עצמו חמיר בצלו של מי שהוא ואינו אלא כננרף אחרי אחד משפיע וחותר-דקו בכל פרק ופרק מחייו; זו דמותם גם של מרבית בני לוחו ובני גורלו. כבדי חיים אלה, יודעי סופות בערבות נלה וכובשי בצות על אדמת ישראל, אינם עם זאת פורמציה אנושית גדולה, שיפיה ונבורתה באים מתוכה פנימה. יש כאן בניים ואבות, והנה הבנים בנבורתם נראים קטנים ורופסים כלפי האבות בחולשתם. חסד שבתפארת חופה על כל הזקנים הנכנסים לתחום הספור; הסב והאב, ר' זנביל דוד הסופר, ר' שמחה בעל בטחון, ואין צריך לומר איש-חרומות ממין מיוחד כצדוק הגלילי או התנימי המופלא מארי סעדיה, כולם „אדם יהל“ מבפנים. „סבא ור' זנביל דוד היו מאותם האנשים שיודעים לצחוק אפילו בטעה שספינתם טובעת; האור שבהם צחק מקרבם“. אפילו האכר מיכל,

מחסידים שבהם, עומק אדם בו, וכשנשאל פעם: „על מה אתם חושבים, מיכל?״ — ולא ענה, נדמה היה, „שאינו ענה, היה מנלה אותה שעה דברים שלא נילה עוד אדם״. הצעירים — פרט לברלה, למנחם — ספק אם יש להם מה לנלות.

באספקלריה של אנשים אשר מעשיהם גדולים מהם הוראתה קבוצת תלמיארי. אחת הפרשות ההירואיות היא של החלוציות בארץ. קומץ צעירים קדשו פה מלחמה על מארת האדמה. הם קודחים ומיבשים, מפקירים בשרם למסכת עוקצין אך מקווצים את בשר האדמה, שבע יפלו אך השממה נהפכת לניר, שבתון של אלפיים שנה הם מסלקים מלוח הארץ, הם חונכים בהרישה את אדמת הנליל, את דברי הימים הם חורשים, האלמונים הללו, אך עיקר חסר פה — חדה ואור, אין ההאצלה הפנימית של היהודים הפשוטים הלעיל, דומה כאילו נכנסנו למיצר חיים, הכותב אינו מכניסנו לדוויות של חייקבוק, צד זה מזבלע כאן, אך הוא מעמיד בראש פנה את הסיטואציה של עשרים בחורים וארבע בחורות. מובן ממילא שאנשי תלמיאיר נסתבכו באריתמיקה זו, אך בלי העמקה פסיכולוגית מיוחדת אין האפיוודה כולה בנותו עניו, ביחוד מוטל בספק אם ראוי ונחוק היה לשאול אסון שבאסונות ממדור הכרוניקה לשם חתימת הפרשה ולספר, כי אחת מן הארבע, דוקא האהובה שבה, נשרפה במטבח, יש אנכ לציין שאף אחת מן „הגבורות״ בין האהובות ובין שאינו אהובות, אינה מוחשית בספור כדי הכרת דמות.

וברין לא כונה הספר בשם רומן, הסוג האמנותי קובע ומחייב, רומן הריהו תולדות חיים העשויות בידי אדם, בנין שאדריכל מנצח עליו בקו ומשקולת, לא כן ה„כך הוד״, שהמעשים והמאורעות גדלים בו לנפשם כשיחי בר, יצירת אמנות עומרת למבחן החוקים שבידינו, תעודת חיים, להופך, מחייבת לבחון לפיה את החוקים הקבועים עמנו, הספר דנו חותמו מציאותו, ובכל מקום שמתעוררת פירכא אצלנו — ויש כמה וכמה כאלה — על אפשרותו של פרט פלוגי, על נחיצותו של פרט אלמוני בהשחלשלות הדברים, רשאו המספר לומר: „אישי הקורא, כך נמצא כתוב בספר העובדות, שאין דינה של בקורת חל עליה, ובמקום להקשות אין לד אלא לתרץ, אולם למעשה דרים בכפיפת הספר „חזון ואמת״ יחד, ופעמים מסייעים, פעמים צוררים הם זה לזה.

יוסף לנדא, בעל הדברים, מסת באונינו קורות חייו ולא זכרונותיו, שאדם מסיחם לדוב גם באוני עצמו, שני סוגי שיה הם של תחנת חיים שונות, אלה שזעזוע העולם מצאם על סף הולדות והנעורים עוד לא רפה יומם לערוב, עוד לא פרשו לחורשת הזכרונות, האיש עומד באמצע ימיו, בתחנת חיים חרישית השרויה באורות של פיום וחסד, ההווה עוד עדיף לו מן העבר, קטעים מן היומן הזרועים פה ושם הם כעין אשנים הנפתחים מן ההווה אל העבר לשלוח שמה מארה, הם מעין קולן לקביעת נעימתו הנכונה של פרשות העבר, הנעימה נקבעה כדת — ראית רישומי הדברים והמאור שבהם, אך בלי דוג של אידיאליזציה, יש נועם בקלות הדברים, הם לוקחים אוו, על כמה מהם אנו שוהים מרצון כדי להשהותם בלבנו, כמה מהם משלחים הדים ממושכים בלב, כמה אנשים ומראות עולים באור מיותר, ירושלים מעולפת שפריר יקרות, מתנשאת „למעלה מכל זמן ומכל מול״, אך גם למטה הימנה, לפנינו מן הזמן ולפנים מן המול יש אור קיים, „דע לד כי אור, שאתה מעלה בחרדר באישון לילה, קיים ועומד לנצח״ — אומר מארי סעדיה.

א. קריב